

II. Свіжий погляд на давні тексти

*Джиджора Євген
(Одеса)*

Риторичні технології упорядкованості літературного викладу в пізньосередньовічній агіографії

Ще з античних часів головною умовою мистецького творення вважається “досягнення порядку”. Адаже за уявленнями давніх греків, порядок, або певне скріплення складових цілого твору, віддзеркалює незбагнений устрій Космосу, де все існує в гармонії, породжуючи нескінченну “мелодію буття”. Досягнутий порядок визнається основним показником “краси” та “життєздатності” творіння – чи то літературного висловлювання, чи то музичної композиції, чи то скульптури або архітектурної споруди¹. Середньовічна християнська книжність успадкувала цей естетичний принцип. У візантійській, а згодом і у слов’янській риторичній традиції *дотримання порядку* усвідомлюється однією з ключових норм мовно-літературної діяльності, що проявляється як на концептуальному рівні (у відборі матеріалу), так і на композиційному (у розташуванні матеріалу та у засобах його прикрашання).

У цій статті ставимо собі за мету аналіз технологій упорядкованості виключно літературного викладу в пізньосередньовічній східнослов’янській агіографії. Науковий інтерес до композиції агіографічних творів, укладених російськими книжниками пізнього Середньовіччя (а нас

---

¹ Див.: Герцман Е.В. Византийское музыкознание. – Л.: Музыка, 1988. – С.107.

II. Свіжий погляд на давні тексти

цікавитиме майстерність передусім Єпіфанія Премудрого та Пахомія Серба), зумовлений досі ще остаточно не розв'язаною проблемою належності “експресивно-емоційного”, за визначенням Д.С.Лихачова, стилю “плетеніє словес”, яким вправно володіли вищезазначені біографи, або до античних риторичних зразків (С.С.Аверінцев², Ф.Кітч³), або до так званого “східнослов'янського Передвідродження” (Д.С.Лихачов⁴, Ю.В.Пелешенко⁵). Наразі цю перспективну тему не досліджено в літературознавчій медієвістиці. Хоча вельми переконливі твердження Р.Піккіо стосовно поширення ізоколических структур у слов'янських творах, написаних “плетенієм словес”, а відтак надання ним формотворчої функції ритму⁶, цілком дозволяють встановити закономірності літературного викладу і, головне, з'ясувати основні принципи його упорядкованості, зокрема, у такому популярному середньовічному жанрі, яким є агіографія.

У житті святого упорядкованість літературного викладу розпочинається з *ритмізації*, основного способу прикрашання висловлювання в східнослов'янській літературі пізнього Середньовіччя. У творах Єпіфанія Премудрого ритм – особливий порядок мовлення⁷, який прийнято називати “плетенієм словес”, розуміючи під цим словесний орнамент, заснований на повторі лексичної і/або

---

² Аверинцев С.С. Поэтика ранневизантийской литературы. – М.: Coda, 1997. – С.237-239.

³ Kitch F.C. The Literary Style of Epifanij Premudryj: Pletenije Sloves / Ed. by J.Holthusen and J.Schrenk. – Munich: Otto Sagner, 1976. – P.268.

⁴ Напр.: Лихачев Д.С. Некоторые задачи изучения второго южнославянского влияния в России. – М.: Изд-во АН СССР, 1958. – С.22-25.

⁵ Пелешенко Ю.В. Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII – XV ст.). Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції. – К.: Фоліант, 2004. – С.218-220.

⁶ Див.: Пиккио Р. «Плетение словес» и литературные стили православных славян в позднем Средневековье // Пиккио Р. Slavia Orthodoxa: Литература и язык / Отв. ред. Н.Н.Запольская, В.В.Калугин; предис. В.В.Калугина, перев. с итал. И.Миляевой. – М.: Знак, 2003. – С.641-644.

⁷ Герцман Е.В. Цит. вид. – С.107.

синтаксичної одиниці в синтагмі, в періоді (кількох суміжних синтагмах), а також у послідовних періодах.

Усередині синтагми частіше за все повторюються корені. Фрази, побудовані однокореновими словами, утворюють *тавтологічний* ритм. У Житті Сергія Радонезького (далі – ЖСР) Єпіфаній запевняє самого себе в тому, що Господь надихне його в розпочатій роботі, оскільки здатний “мое не-разоум-іє в-разоум-ити, и моему недо-оумнї-ю оуменї-е подати” [ЖСР, 8, тут і далі виділене мною – Є.Д.]. “Здвоєння” кореня в межах однієї синтагми – ознака “міцного” фразового плетіння.

Крім коренів, у синтагмі можуть повторюватися закінчення сусідніх слів, утворюючи при цьому *асонансний* ритм, що надає промові мелодійного звучання. У тому ж ЖСР агіограф печалиться з приводу небажання очевидців подвижництва св. Сергія прославити його життя: “Никто же не дръзн#ше писати о немъ: ни далнїи ни ближнїи, ни болшіи ни меньшіи” [ЖСР, 2]. Дотримання морфемної тотожності в завершенні сусідніх слів – своєрідний варіант середньовічної рими, яка продукує зведення римованих афоризмів.

Усередині періоду “помножуються” закінчення однорідних слів та тип синтаксичного зв’язку між синтагмами. У передмові до Життя Стефана Пермського (далі – ЖСтП) Єпіфаній зазначає, що має намір висвітлити усі обставини проповідництва св. Стефана: “И въ иночь-ствѣ, и въ священниче-ствѣ, и въ учитель-ствѣ, и въ святитель-ствѣ” [ЖСтП, 50]. А в ЖСР ось так перелічує джерела, з яких збирав матеріал про преп. Сергія: “Елико слышахъ и разумехъ <...> елика ^ старецъ слышахъ, и елика своима вчима видѣхъ, и елика ^ самого оустъ слышахъ, и елика оувѣдахъ ^ иже вслѣдъ его ходившаго” [ЖСР, 4]. Однакові закінчення однорідних слів та

II. Свіжий погляд на давні тексти

конструкція “и елика”, різновид “і-зв’язку”, забезпечують “кільцеве” плетіння початків та кінців низки послідовних синтагм.

У кількох суміжних періодах агіограф повторює синтаксичний елемент – словосполучення, що іноді займає місце анафори (“единоначатие”) або епіфори (“единокончание”). А в ЖСтП фрагмент “плачу” агіографа складається з таких періодів, у яких одна фраза використана навіть в обох функціях – спочатку епіфори, а потім анафори.

Сумний жаль Єпіфанія відкривається зізнанням у тому, що він не був присутній при останніх хвиликах життя св. Стефана і через це не зміг з усіма провести його у вічність: “Егда преставленье честнаго тела твоего бысть, тогда множайшем и братьямъ оступльшим одръ твой, *увы мнѣ, мнѣ не суму ту*. Не сподобихся последняго ти целованія и конечняго промениа, *увы мнѣ, мнѣ не суму ту*” [ЖСтП, 240]. Емоційний тон скорботного розмірковування заданий *епіфоричним* ритмом.

Надалі експресивне вигукування “увы мнѣ!” виносить на початок кожного судження. Ритм змінюється. Душевна спустошеність та розпач посилюються з черговим періодом: “*Увы мнѣ!* Бых богатъ грѣхи и лишеньи и студных дѣлъ исполнихся <...> *Увы мнѣ!* Кто ми пламень угасит, кто ми тму просвѣтитъ? <...> *Увы мнѣ!* Како скончаю мое житье, как преплову се море великое и пространное/? <...> *Увы мнѣ!* Волнуясь посредѣ пучины житийскаго моря, и како постигну в тишину умилениа и како дойду в пристанище покаянїа?” [ЖСтП, 240-242]. Після коригування зв’язувального елемента (усікання частини) “вилиття почуттів” продовжує рухливіший *анафоричний* ритм. Анафора “увы мнѣ!” служить заголовком нового

періоду і, водночас, є засобом зв'язку між ними у великому фрагменті. “Граючи” ритмами викладу, агіограф змінює форми “спірального” міжфразового плетіння всього одним словосполученням.

У творах, написаних “плетенієм слівес”, ритмізація упорядковує літературний виклад завдяки такому мовленню, яке передбачає *необмежене повторювання* чи то лексичної, чи то синтаксичної одиниці. Варіювання ритмами (використання пружних форм плетіння – від “міцного” фразового до “спірального” міжфразового) впливає на інтенсивність темпу (швидкості “долання” завершених суджень). У агіографії спостерігаємо два темпи викладу: *динамічний міркувальний*, амплітуда якого коливається від різко уповільненого до підвищено прискореного, та *розмірений оповідальний*.

Різде уповільнення літературного викладу здійснюється через посилення якого-небудь твердження великою кількістю цитат. Прийом цитатного розширення (лат. – “ампліфікація”), найчастотніший у творах з різноманітними формами словесних плетінь, дозволяє агіографам зосереджувати увагу аудиторії на певних судженнях, які, з їх точки зору, потребують найбільш проникливого духовного переживання.

У цьому відношенні показовим є фрагмент ЖСтП, у якому Єпіфаній проголошує прохальну молитву св. Стефана перед стратою на вогнищі, яка була задумана, але так і не здійсненою розлученими язичниками. Прохання просвітника являє собою “чуже слово”, побудоване за допомогою декількох десятків цитат із Псалтиря, розташованих підряд, але абсолютно тотожних за змістом. Заголовна фраза, сповнена відчайдушного стогону, – “*Вси языци, обьшедше, обидоша мя, яко пчелы сотъ, и разгоръшася, яко огнь в терньи, именем Господнимъ противляхся им*” (Пс. 117, 10-12), має дві складові: констатування “мені загрожує небезпека” і звернення до Бога: “Господи, прийди мені на

II. Свіжий погляд на давні тексти

допомогу”. Кожна наступна цитата повністю повторює або одну з цих складових, або обидві разом. Заявлена на початку думка ніяк не розгортається, тому розмірковування по суті призупиняється – темп викладу уповільнюється до нульового.

Вочевидь, послаблена динаміка авторських міркувань є одним із способів невербальної аргументації. У вищевказаному уривку ЖСтП, який за О.Ф.Коноваловою доречно визначити “нагнітанням цитат”⁸, агіограф орієнтує слухачів на уважне “переживання” думки про мученицький подвиг св. Стефана з метою остаточного переконання їх у тому, що саме через готовність прийняти смерть пермський проповідник може бути зарахований до християнських страстотерпців.

Другим способом невербальної аргументації можна вважати посилену динаміку розмірковування. У агіографічних творах темп викладу прискорюється порізному, проте незмінною ознакою прискорення є використання підряд значної кількості простих суб’єктно-предикатних конструкцій та дотримання сурядно-з’єднувального зв’язку між ними.

Узагальнюючи в “похвальному слові” ЖСР подвиги преп. Сергія, Єпіфаній нанизує кілька десятків визначень святого, побудованих за моделлю “кому – хто”: “...^цамь отець и оучителемь оучитель, наказатель вождемь, пастыремь пастырь, игоуменомь наставникъ, мнихомь начальникъ, монастыремь строитель, постникомь похвала, млтъч#лникомь оудобреніе, иеремь красота...” [ЖСР, 148]. Не зупиняючись під час панегіричного висловлювання, агіограф докладно не розглядає жодну відмічену духовну якість святого. Високий темп, досягнутий сурядним скріпленням непоширених речень, у деяких місцях

⁸ Коновалова О.Ф. Конструктивное и стилистическое применение цитат в «Житии Стефана Пермского», написанном Епифанием Премудрым // Zeitschrift für Slawistik. – München, 1979. – Bd. 24, H. 4. – S.505.

підтриманий “міцним” тавтологічним ритмом (“оучителемъ оучитель”).

Темп викладу максимально прискорюється також у ланцюжку, зведеному воєдино однорідними емоційно-збудженими запитаннями. Такі конструкції академік В.Н.Топоров воліє називати “згущенням питального простору”⁹. У ЖСтП агіограф “згущує” власне здивування з приводу невизначеності, як найповніше звеличити св. Стефана: “Но что ты нареку, о епископе? Или что ты именую? Или чим ты призову? И како ты провѣтаю? Или чим ты мнню? Или что ты приглашу? Како похваляю, како почту, како ублажаю, како разложу и каку хвалу ти сплету?” [ЖСтП, 242]. Пошуки адекватного іменування святого “розтягуються” завдяки швидкоплинному перебиранню можливих підходів у його прославленні.

Разом із нанизуванням запитань-здивувань, агіограф прискорює темп викладу за допомогою напластування не менш емоційних спонукальних вигуків. Ось як у ЖСР Єпіфаній закликає пам’ятати історичне подвижництво троїцького ігумена: “Да не забвено боудеть житіе св#таго тихое и кроткое и незлобивое, да не забвено боудеть житіе его честное и непорочное и безм#тежное, да не забвено боудеть житіе его добродѣтельное и чюдное и преиз#мное, да не забвены боудоуть многы# его добродѣтели и великаа исправленіа...” [ЖСР, 153]. Тут високий темп зумовлений вживанням анафоричного ритму, встановленого елементом “да не забвено боудеть”, до якого підбираються щораз нові гучні вимоги.

---

⁹ *Топоров В.Н.* Жизненное дело Сергия Радонежского // Топоров В. Н. Святость и святые в русской духовной культуре. В 2-х т.т. – М.: Языки русской культуры, 1998. – Т.2. Три века христианства на Руси (XII–XIV века). – С.644.

II. Свіжий погляд на давні тексти

Посилена динаміка авторських міркувань – такий спосіб невербальної аргументації, у який агіограф надає слухачеві незаперечні докази, що, на його розуміння, не потребують ретельного обґрунтування. Стрімкий перехід від одного судження до іншого свідчить про безсумнівне переконання автора в тому, що його аудиторія стоїть на одній світоглядно-естетичній позиції з ним у розглянутому питанні.

Уповільнений та прискорений темпи літературного викладу позначають крайні межі авторського маневрування в розмірковуванні. Агіографу властиво або “зупиняти” роздуми і тривалий час споглядати якусь важливу ідею, або “сковзати” матеріалом, позначаючи твердження, що мають бути прийняті без заперечень. Відтак упорядкованість розмірковувального темпу полягає в додержанні відповідності між змістом висловленої тези та формами її репрезентації доречним ритмом.

На противагу маневреному розмірковуванню оповідальний темп не відрізняється багатофункціональністю. У агіографічному творі наративні епізоди побудовані за схемою *причина – колізія – повчання*. У ній другий компонент, звісно, найбільший за обсягом, але настільки, наскільки потрібно, щоб не втратився зв'язок між передумовою сюжетної ситуації та моральним висновком, який із неї витікає. Лаконічний виклад кожної складової вказаної схеми і обумовлює *оповідальну розміреність*.

У Житті Никона Радонезького (далі – ЖНР) Пахомій Серб викладає подію, що сталася в переддень нашестя на Русь ординського хана Єдигея. У *передумові* епізоду вказано, що св. Никон звернувся в молитві до свого небесного покровителя св. Сергія з тим, щоб той упросив Бога врятувати руські землі від іноплеменників. У *колізії* йдеться про видіння, що побачив св. Никон, та про його реакцію на побачене і почуте. До келії святого завітали митрополити Петро та Олексій, а з ними і св. Сергій. Відвідувачі попередили св. Никона, що незабаром

станеться велике лихо, але й пояснили, що на то є Господня воля: “Тако, – рече – судбам Божиимъ изволися, еже о нашествии иноплеменник” [ЖНР, 94]. Натхненний подвижник напоумив братію, і всі разом смиренно віддалилися з монастиря, а коли повернулися, побачили спустошену обитель. Моральним висновком епізоду є поведження св. Никона, котрий з радістю, що здійснився Божий задум на користь ченцям, почав відновлювальні роботи: “Не низъпаде печалию, не уны или ослабѣ от подвига, но абие востаеъ мужески” [ЖНР, 94]. У цьому оповідальному фрагменті *причина* і *повчання* утворюють симетрію. Спочатку небесні заступники руської землі переконують св. Никона з вірою перенести Божий гнів, а потім вже сам святий надихає братію мужньо сприйняти заповідане ворогом зло і поновити звичний устрій монастирського життя.

Якщо упорядкованість розмірковувального темпу полягає у підбиранні адекватної динаміки, то упорядкованість оповідального – у рівноцінному співвідношенні складових наративної схеми. Наскільки стислими, але чітко сформульованими є тези першого й останнього компонентів, що відбиті одна в другій як *питання / відповідь*, настільки розгорнутою є колізія, призначення якої, по-перше, забезпечити пояснювальний зв'язок між передумовою та висновком, по-друге, вичерпно розкрити обставини повчальної ситуації.

Темпи встановлюють відповідні форми літературного викладу – *розмірковування* та *оповідь* (у риторичній традиції – *oratio* та *narratio*).

У “сильних позиціях” агіографічного твору – “передмові” та “похвалі” – автор завжди розмірковує. Скажімо, у ЖСтП Єпіфаній роз'яснює своє бажання записати подвиги видатного просвітителя пермської землі. Він зізнається, що не здатний утримувати богонатхненне життя проповідника в серці (тобто споглядати його

II. Свіжий погляд на давні тексти

подвижництво мисленно), тому змушений матеріалізувати почуття: “Азь не достигох в ту мѣру и не приидох в сие прясло, еже невидимо на разумных скрижалех сердечных писати, но на чувственных хартиахъ изволих писати” [ЖСтП, 50]. А у ЖСР Єпіфаній переконує слухачів, що не йому слід було б прославляти великого служителя Божого, але не передати шлях-сходження духоносного Старця, ігумена Руської землі, маючи на це вже зібрані матеріали, зрештою ще гірше, ніж зробити це незграбно: “Аме бѣ не писано боудет старцево житіе, но вставлено коупно без въспоминаніа, то се оубо никакоже повредит того свѣтаго старца <...> ...но мы сами ^ сего не плъзоуемс#” [ЖСР, 7]. Духовна наснага, що її обов’язково отримують слухачі від розповіді про святого, є предметом цього розміркування, а відтак і причиною укладання житія.

Якщо у “передмові” агіограф міркує про цілі, які переслідує в роботі, то у “похвалі”, поряд із розгорнутою аргументацією святості подвижника, обґрунтовує думку про свою нездатність достойно вшанувати його. Наприклад, Пахомій Серб у заключній частині Житія Сави Вишерського (далі – ЖСВ) прямо стверджує, що не справився з поставленим завданням: “Не достигох еже подобну такова мужа исправления написати или по достоаию похвалити, и подобную честь тому воздати, и благаа нѣкаа, тому прикладна по достоянию, якоже бѣ онъ, принести” [ЖСВ, 78]. А Єпіфаній Премудрий у ЖСтП взагалі закликає майбутніх читачів переробити все, що він написав: “Обаче възможно есть нѣкому добрѣйшему и мудрѣйшему о Господѣ построити сиа и добрѣ починити, а неудобренная удобрити, и неустроеная построити, и неухитренная ухитрити, и несвершенная накончати” [ЖСтП, 260]. Предметом завершального “похвального” розміркування

є думка про те, що зовсім нелегко знайти потрібні слова для звеличення видатного подвижника. У контексті “вербальної неспроможності” ритмічні тавтологічні здвоєння отримують додаткову конотацію.

Отже, за допомогою *установчого* міркування автор фокусує увагу аудиторії на завданнях, що виявляються спільними як для “списателя”, так і для його читачів – їм належить пережити подвиги праведника з користю. А *узагальнююче* міркування призначено активізувати творчий потенціал слухачів. Агіограф пропонує усім зайняти позицію активного споглядання і розгледіти в подвижництві святого те, що він не примітив, та втілити побачене в той спосіб, яким він не зміг.

Оригінальними видами “похвального” розмірковування є *плачі* та *утішання*. Попри те, що цими прийомами послуговувалися ще в античній та ранньохристиянській літературі, у пізньому Середньовіччі вони реалізовані всього в декількох творах. Насамперед, це анонімне сербське Слово князю Лазарю, а також Житіє Стефана Пермського. В останньому Єпіфаній тричі “плаче” за померлим просвітителем – від усієї пермської церкви, від пермян та від себе особисто, а потім так само тричі “утішається” думкою про спасіння святого, вірячи в його перебування в Божому Царстві (ці види панегіричного викладу, а також їх візантійські джерела докладно проаналізовані в змістовних працях Ю.Аліссандратос¹⁰). У *скорбних* та *заспокійливих* міркуваннях автор експлікує свою позицію по відношенню до святого і тим самим задає пафос читацького сприйняття – зворушливе переживання-пізнання видатного світоча Церкви.

В “основній частині” житія розмірковування виступає способом переходу від висвітлення однієї чесноти

---

¹⁰ Див.: Алессандратос Ю.А. Следы патристических типов похвал в Житии Стефана Пермского // Древнерусская литература. Источниковедение. – Л.: Наука, 1984. – С.64-74; Alissandratos J. Medieval Slavic and Patristic Eulogies // Studia Historica et Philologica. Sectio Slavica. – Firenze, 1982. – № 14. – 156 p.

II. Свіжий погляд на давні тексти

подвижника до зображення іншої. Вказуючи предмет розгляду, наприклад, у ЖСтП – неабиякий інтерес юного ченця до “книжної справи”, що, як наслідок, втілює у створенні пермської писемності, – агіограф ілюструє твердження про старанність майбутнього проповідника в самоосвіті кількома прикладами, а коли вичерпує цю думку, переходить до теми наступного подвигу. При цьому важливим є те, що міркування набуває рис *богословського коментаря*. Роздуми про укладання нової мови супроводжуються оцінкою історичної значущості та порівнянням здійсненого св. Стефаном з аналогічними досягненнями перших єврейських та грецьких граматиків. Єпіфаній обґрунтовує *вищість* подвигу пермського просвітника, оскільки той, як і Кирило та Мефодій, створював писемність не заради власної слави, а керуючись виключно богоугодною метою – хрестити язичників: “Бога ради ова потружастася: овъ спасения ради словѣном, овъ же пермяном” [ЖСтП, 186]. З богословської позиції бажання надати іншим народам можливість досягнути християнського вчення незрівнянно звеличує св. Стефана серед його попередників – укладачів азбук, які не переслідували такої мети.

Іноді для більшої переконливості агіограф вдається до іншої форми літературного викладу – *розміреної оповіді*. З її допомогою він ілюструє деякі важливі, на його погляд, твердження. Наративні епізоди слугують прикладами якогось подвигу або чесноти святого, яким автор надає особливого значення. Скажімо, у ЖСВ думку про пустельництво як основне діяння св. Сави Пахомій підкріплює розповіддю про візит посланця новгородського владика Іоанна до святого, котрий звинуватив подвижника в неповазі до архіпастиря. На це пустельник відповів, що не приходив до метушливого міста не через неповагу до архієрея, а через те, що уникає людей. Після цього владика сам відвідав святого, довго говорив з ним і наостанок благословив: “И тако укрѣпивъ его и учредивъ

не токмо и духовною питею, но и телесною, прочее во град возвратися” [ЖСВ, 66]. Оповідальний епізод виступає допоміжним засобом переконання слухачів у твердженні, що найбажанішим духовним прагненням св. Сави було пустельництво.

В агіографічному творі форми літературного викладу – *oratio* та *narratio* – співвідносяться як *першообразна* / *похідна*. Розмірковування лежить в основі житійної композиції, а оповідь наповнює її ілюстративним матеріалом. Відтак упорядкованість форм викладу полягає в узгодженні авторських міркувань та реальних прикладів, що унаочнюють певні твердження подіями з життя святого. Поетичне “досягнення порядку” вбачається у виведенні пропорції / диспропорції між судженнями та сюжетними ситуаціями: співвідношення може бути *пропорційним* (твердження → ілюстрація) та *диспропорційним* (твердження → низка однорідних ілюстрацій). Останнє – більш поширений вид агіографічної організації (наприклад, нескінченний ланцюг посмертних чудес на підтвердження тези про небесне заступництво праведника). Пропорційне / диспропорційне координування форм викладу – одна з композиційних особливостей, що завжди виділяє конкретне життє серед інших творів цього жанру. Наприклад, проповідницьке ЖСтП відрізняє пропорційність між твердженнями та ілюстраціями, а преподобницькі ЖСР, ЖСВ та ЖНР – диспропорційність, насамперед, у висвітленні діянь святих.

Таким чином, упорядкованість літературного викладу проходить три стадії в агіографічному творі – від простішої до складнішої. На нижчому композиційному рівні порядок мовлення встановлює *ритм*, заснований на повторі того лексичного і/або синтаксичного елемента, який продукує темп, відповідний до виголошеної ідеї. Відтак “плетеніє словес” – ритм, якому властива “відтворювальна здатність”

II. Свіжий погляд на давні тексти

або “ритмопея”, за визначенням Арістиди Квінтіліана¹¹. “Створений” ритмом *темп* – серединний композиційний рівень, на якому порядок мовлення забезпечує адекватність швидкості переходу від одного судження до іншого авторським твердженням чи розповіддю. Позначені темпами *форми* – вищий композиційний рівень, на якому мовленнєвий порядок досягається у виведенні пропорції / диспропорції між одиницями *oratio* і *narratio*. Скерована ритмом синтагми упорядкованість літературного викладу завершується узгодженням міркувальних та наративних одиниць, що відбивають різні комунікативні стратегії середньовічного оратора.

Подальше дослідження проблеми літературного викладу потребує, по-перше, докладного вивчення закономірностей репрезентації матеріалу в інших творах найближчого контексту, тобто написаних у ритмі “плетеніє слів” – зокрема, агіографічних, гімнографічних та проповідницьких пам’ятках грека Філофея Коккіна, болгар Євфимія Тирновського та Григорія Цамблака, серба Доментіана та київського митрополита Петра. По-друге, порівняння особливостей “плетеного” викладу з усіма існуючими формами ритмізації в давньослов’янській та візантійській літературах. Тоді цікаві багаторічні припущення Р.Піккіо стосовно того, що середньовічна література за своєю природою *ритмічна* і різниця між творами полягає тільки у використанні різноманітних форм ритму (які – додамо від себе – можливо, і зумовлюють специфіку яких-небудь стилів), отримають ґрунтовні наукові підтвердження.

ДЖЕРЕЛА

ЖНР – Житие и подвизи преподобнаго отца нашего игумена Никона, ученика блаженнаго Сергия Чудотворца / Подг. текста, перев. и ком. А.А.Савельева //

---

¹¹ Див.: Герцман Е.В. – С.113.

Библиотека литературы Древней Руси. В 20-ти т.т. – СПб: Наука, 2003. – Т.12. XVI век. – С.80 – 103.

ЖСР – Житіє преподобнаго и богоноснаго отца нашего игумена Сергіа чюдотворца списано бысть ^ премудришаго Епифані# / / Сообщил архим. Леонид // Памятники древней славянской письменности. – М., 1885. – Т.50. – С.5-165.

ЖСВ – Отъ житиа преподобнаго отца Савы, иже над вшерою рнкою жившаго и тамо монастырь обтее житие составляшаго / Подг. текста, перев. и ком. М.А.Федотовой // Библиотека литературы Древней Руси. В 20-ти т.т. – СПб: Наука, 2003. – Т.12. XVI век. – С.60-80.

ЖСтП – Преподобного въ священноиноках отца нашего Епифаніа счинено бысть слово о житии и учении святого отца нашего Стефана, бывшего в Перми епископа / Подг. текста Т.Ф.Волковой, О.Б.Рыбаковой; перев. Г.М.Прохорова // Святитель Стефан Пермский: К 600-летию со дня преставления / Под ред. Г.М.Прохорова. – СПб.: Глагол, 1995. – С.50-263.